

автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія та методика професійної освіти". Київ, 2008. 19 .

REFERENCES

1. Andryushchenko, T.K. (2012). Teoretychni aspekty problemy formuvannya zdorovyazberezhivalnoyi kompetentnosti [Theoretical aspects of the problem of formation of health care competence]. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies: coll. of science works*. No. 1 (19). Sumy, pp. 11–20. [in Ukrainian].

2. Belyaeva, N.P. (2024). Formuvannya hotovnosti maybutnikh uchyteliv do realizatsiyi bezpechnoho osvithnoho seredovyscha u pochatkoviy shkoli [Formation of readiness of future teachers to implement a safe educational environment in primary school]. *Extended abstract of candidate's thesis*. pp. 1–25. [in Ukrainian].

3. Boychenko, T.E. (2009). Zdorovyazberihayucha kompetentnist: pidkhody do vvychnennya, osnovni oznaky [Health-preserving competence: approaches to study, main features]. *Monitorynh zdorovya shkoliariv: mizhsektoralna vzayemo-*

diya likariv, pedahohiv, psykholohiv: materialy nauk.- prakt. konf. z mizhnar uchastyu – Health monitoring of school-children: interdisciplinary interaction of doctors, teachers, psychologists: scientific and practical materials. conf. from international Participation. pp. 132–136. [in Ukrainian].

4. Tytarenko, V.M. (2017). Pidhotovka maybutnikh uchyteliv tekhnolohiy do formuvannya v uchniv osnovnoyi shkoly zdorovyazberezhivalnoyi kompetentnosti u protsesi trudovoho navchannya [Preparation of future technology teachers for the formation of primary school students' health-saving competence in the process of work training]. *Candidate's thesis*. Kyiv, p. 225. [in Ukrainian].

5. Urum, N.S. (2008). Pidhotovka maybutnikh uchyteliv do zabezpechennya zdorovoho sposobu zhyttya molodshykh shkoliariv [Preparation of future teachers to ensure a healthy lifestyle of younger schoolchildren]. *Extended abstract of candidate's thesis*. pp. 1–20. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.08.2024

УДК 374.7

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.310260>

Леніна Задорожна-Княгницька, доктор педагогічних наук, професор,
декан психолого-педагогічного факультету
Маріупольського державного університету

Ірина Хаджинова, старший викладач
кафедри педагогіки та освіти

Маріупольського державного університету

Сергій Совінський, старший викладач
кафедри тактики та тактико-спеціальної підготовки
Київського інституту Національної гвардії України

ОСВІТА ДОРОСЛИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ: ДО ДИСКУРСУ ПРОБЛЕМИ

У статті розглянуто сутність поняття "освіта дорослих", чинники, що обумовлюють необхідність її постійного розвитку, охарактеризовано особливості надання освітніх послуг дорослому населенню: диференціація на вікові групи на основі врахування когнітивних можливостей; використання активних методів навчання та практико-орієнтованого підходу; надання постійної психологічної підтримки дорослим особам задля подолання страху та стереотипного мислення щодо навчання та отримання освіти у дорослому віці; підвищення цифрової грамотності дорослого населення. Проаналізовано нормативно-правові документи, які певною мірою регламентують систему освіти дорослих в Україні.

Ключові слова: освіта дорослих; система освіти; законодавче забезпечення; проект Закону України "Про освіту дорослих".

Літ. 12.

Lenina Zadorozhna-Kniahnytska, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Dean of Psychology and Education Faculty,
Mariupol State University

Iryna Khadzhinova, Senior Lecturer of the
Pedagogy and Education Department,
Mariupol State University

Serhii Sovinskii, Senior Lecturer of the
Tactics and Tactical Special Training Department,
Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine

ADULT EDUCATION IN WARTIME CONDITIONS: TO THE DISCOURSE OF PROBLEM

Education in Ukraine has been in extremely difficult circumstances for the past three years. The temporary occupation of territories, a significant increase in the number of internally displaced persons after February 2022, the departure of almost

4 million Ukrainians abroad, constant shelling and, as a result, the destruction of enterprises and infrastructure, power outages cause critical damage to the economic sphere of our country. In view of the above, there is an urgent need to rethink approaches to forms of education, improve the efficiency of its system in order to eliminate the damage caused by Russian aggression. The mentioned problem is also relevant in the field of adult education since Ukraine faces challenges directly related to the solution of the issue of providing the economy with specialists in those fields where they are most needed today. This requires professionals to constantly expand their knowledge, develop existing and acquire new competencies, and sometimes radically change their professional trajectory to close gaps in critical areas of society. The implementation of these requirements will be facilitated by the development of adult education systems and the preparation of society for global changes in the educational space for the development of individuals, their creative and professional potential.

The article examines the essence of the concept of "adult education", the factors determining the need for its continuous development. Such factors are: the urgent social need to develop the potential of specialists and increase their value in the labour market; the fast pace of updating knowledge and skills of specialists; the incessant ageing of the working population and the need to increase the retirement age and the period of professional activity of a person; lack of resources for education at a young age; striving for self-improvement and self-realization of the individual. Features of providing educational services to the adult population are characterized: by differentiation into age groups based on cognitive abilities; use of active learning methods and practice-oriented approach; providing permanent psychological support to adults to overcome fear and stereotyped thinking about learning and getting an education in adulthood; increasing the digital literacy of the adult population.

The article examines normative legal documents that to some extent regulate the system of adult education in Ukraine and analyses the draft law "On Adult Education" (2022) in more detail.

Keywords: adult education; education system; legislative support; draft Law of Ukraine "On Adult Education".

Постановка проблеми. В умовах російсько-української війни частина територій України перебуває в тимчасовій окупації, а інші функціонують під постійною загрозою спричинення руйнувань. Кількість скалічених та загинувших людей продовжує зростати, а країна втратила й продовжує втрачати у соціальній і економічній сферах. Як наслідок відбувається скорочення працівників у всіх сферах діяльності.

Війна призвела до втрати робочих місць не менш як для третини працездатного населення. Особливо складною є ситуація для переселенців і мешканців зон бойових дій: половина з них втратили свою роботу. Навіть із тих, хто зміг продовжити працювати під час війни, половина зазнали зменшення заробітної плати [4]. При цьому через тимчасову окупацію територій, бойові дії та гуманітарну катастрофу, постійно тривають внутрішні та зовнішні міграційні процеси. За даними Звіту про внутрішнє переміщення населення в Україні, здійснене Міжнародною організацією з міграції, за квітень 2024 р. фактична чисельність ВПО в Україні складає 3,5 млн осіб. За статистикою ООН 4 млн українців виїхали за кордон [3].

Згідно з соціологічним дослідженням, проведеним групою "Рейтинг", у 2022 р. близько 40 % українців залишилися безробітними. За таких умов цілком зрозуміло, що підвищення кваліфікації та перекваліфікація будуть особливо важливими для відновлення економіки України та добробуту її населення [8]. У післявоєнній перспективі також виникнуть проблеми реінтеграції учасників бойових дій у суспільство, що пов'язане з необхідністю їх фізичної та психологічної реабілітації, подолання втрат у професійному зростанні протягом часу участі у бойових діях, а подекуди й втратою здатності (з огляду на отримані поранення) займатися

довоєнним видом професійної діяльності. Це призведе до кадрового розриву на ринку праці, коли підприємствам стає все важче знайти працівників з необхідною кваліфікацією. Зазначене вище актуалізує попит на освітні послуги у сфері освіти дорослих та спонукає суспільство до здійснення інтенсивних пошуків нових форм професійної підготовки й перепідготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблеми освіти дорослих активно проводиться протягом останніх десятиліть як в Україні (В. Кремень, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, В. Олійник, С. Сисоєва, Т. Сорочан та ін.), так і за кордоном (Т. Александер, А. Гартунг, Е. Грубер, А. Корреа, Й. Кноль, З. Нольда, Л. Турос, П. Фаультіш, У. Хілтон та ін.).

Проте вітчизняні науковці зміщують фокус уваги на поліпшення якості освіти дорослих в умовах воєнного стану для забезпечення потреб суспільства.

Неформальну освіту дорослих в умовах російсько-української війни розглянула у своїй роботі О. Аніщенко. Дослідниця обґрунтувала необхідність перегляду в Україні багатьох концептуальних уявлень про неформальну освіту, місію закладів неформальної освіти дорослих у сучасному суспільстві. Як зазначає О. Аніщенко, актуальні проблеми у сфері неформальної освіти дорослого населення в Україні зумовлені змінами (фінансово-економічного, соціально-політичного, структурного, комунікаційного характеру), спричиненими активною фазою російсько-української війни [1].

Перспективи управління розвитком освіти дорослих в умовах воєнного та післявоєнного стану України дослідили В. Любарець та І. Яковенко. Науковці схарактеризували перебіг застосування низки управлінських моделей, зокрема створення

центрів освіти дорослих на базі закладів освіти, юридичних осіб, що здійснюють свою діяльність у соціальній та виробничих сферах, на регіональному рівні в системі територіальних громад, а також у формі міжгромадних об'єднань [6].

Однак, незважаючи на широкий спектр дослідження різноманітних аспектів формування системи освіти дорослих та використання кращого досвіду педагогів-практиків, питання освіти дорослих в умовах воєнного часу залишаються розкритими не повною мірою.

Мета статті – проаналізувати нормативні документи, що регламентують функціонування системи освіти дорослих в Україні та схарактеризувати особливості організації освіти дорослих в умовах воєнного часу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобалізаційні процеси у світі, посилення міжнародного співробітництва, інтеграція української освіти в Європейський освітній простір, а також гостра потреба у підготовці та перепідготовці кваліфікованих працівників окреслюють основні тенденції розвитку освіти дорослих в Україні. Однією з таких тенденцій є створення ефективної системи безперервної освіти людини протягом життя, спрямованої на збереження та розвиток професійної компетентності фахівців.

За визначенням Н. Фроленкової, освіта дорослих – “це окремих напрям в освіті, що забезпечує задоволення освітніх потреб осіб, зайнятих самостійною професійною діяльністю”. Дослідниця стверджує, що необхідність освіти дорослих зумовлена динамікою соціального, економічного, культурного і науково-технічного прогресу, змінами у змісті та характері праці і суспільної діяльності людей, збільшенням вільного часу і, відповідно, можливостей для його раціонального використання. Сьогодні значення такої освіти посилюється, оскільки відбувається структурна перебудова економіки, що потребує перекваліфікації та перенавчання більшості осіб працездатного віку” [11].

В. Буренко розглядає освіту дорослих як “цілеспрямований процес розвитку і виховання особистості шляхом реалізації освітніх програм і послуг, здійснення освітньо-інформаційної діяльності в межах та поза межами загальної середньої, професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти” [7]. У розвинених країнах освіта дорослих розглядається як “механізм досягнення стійкого економічного розвитку, гарантія громадянського прогресу та демократичного устрою суспільного життя, як прояв відповідальності суспільства за формування людського й соціального капіталу, що відіграє винятково важливу роль у сучасному суспільстві знань, а також як унікальний соціальний інститут, здатний не тільки розвивати та примножувати людський капітал, а й впливати на майбутнє осо-

бистості, суспільства, держави” [7]. Освіта дорослих спрямована на розв'язання завдань всебічного розвитку особистості, формування гармонійно розвиненої особистості, наділеної духовним багатством.

Потреба постійного розвитку системи освіти дорослих зумовлена такими факторами:

- необхідністю постійно розвивати потенціал людей та підвищувати їх цінність на ринку праці;
- швидким темпом оновлення знань і умінь фахівців;
- старінням працездатного населення та необхідністю підвищення пенсійного віку і періоду активності людини;
- відсутністю ресурсів на навчання у молодому віці;
- прагненням до самовдосконалення та самореалізації особистості.

Рівень освіти дорослого працездатного населення є індикатором високого рівня життя країни. Саме тому тематика освіти дорослих із кожним роком набуває все більшого значення, що зумовило в багатьох країнах розроблення стратегії та програми розвитку освіти дорослих на національному рівні.

Однак інвестувати в освіту дорослих повинна не лише держава, а й громада. Саме тому для забезпечення доступності освіти дорослих створюються мережі освітніх і консультаційних центрів, спрямованих на надання інформаційних та освітніх послуг.

Важливою особливістю організації навчання дорослих є те, що вона має враховувати їхні вікові, соціально-психологічні, національні та інші особливості. У зазначеному контексті треба акцентувати на низці важливих положень, що складають основу організації та здійснення освіти дорослих, а саме:

- важливою умовою організації ефективного навчання дорослих є їх поділ на три вікові категорії: до 25 років, 25–45 років і старше 45 років, та врахування когнітивних особливостей кожного вікового періоду. З цієї причини необхідно встановити окремі цілі навчання, підходи, методи, терміни і темпи навчання для кожної категорії, а також визначити взаємодію між працівниками різних категорій;
- активні методи навчання є пріоритетними в процесі навчання дорослих, оскільки передбачають використання різноманітних форм отримання освіти, результати якої можуть стати доповненням до особистого портфоліо фахівців;
- однією з головних функцій викладача в процесі навчання дорослих є надання ним допомоги щодо систематизації, коригування і актуалізації особистого досвіду слухачів, залучення їх до організації освітнього процесу для підвищення його ефективності;
- більшість дорослих слухачів потребують індивідуальної допомоги та супроводу в процесі

навчання через певні психологічні причини: невпевненість у собі, страх бути некомпетентним в очах інших, а також розбіжності між власним образом “дорослої людини” і своєю роллю студента;

- у системі освіти дорослих потрібно враховувати загальний рівень цифрової компетентності, який, на жаль, серед дорослого населення часто має недостатній рівень, що уповільнює оволодіння новими навичками.

Традиційно в Україні освіта дорослих розглядається переважно як додаткова професійна освіта. Лише останнім часом в регіонах почали розвиватися ініціативи, проекти та ідеї, пов'язані з навчанням дорослих. Проте всі форми навчання дорослих, що існують сьогодні в нашій країні, організаційно й адміністративно підпорядковані різним органам влади і не об'єднані єдиною державною політикою, відповідними управлінськими та координаційними структурами.

Наразі сектор освіти дорослих в Україні перебуває під юрисдикцією Міністерства освіти і науки України в частині формальної освіти (післядипломна освіта, підвищення кваліфікації тощо). Крім того, підготовкою та перепідготовкою кадрів частково займається Центр зайнятості при Міністерстві соціальної політики. Одним з гострих питань у сфері освіти дорослих є відсутність взаємоузгодженої цілісної нормативної бази як основи для формування політики у сфері освіти і навчання дорослих, вагомість якої підсилюється воєнним станом.

Наразі Україна є однією з небагатьох європейських країн, яка не має систематизованої законодавчої бази для розвитку освіти дорослих. Аналіз сучасного стану правового регулювання освіти дорослих показує, що це питання тією чи тією мірою висвітлено у таких нормативно-правових документах, як: Конституція України, закони України “Про освіту”, “Про професійно-технічну освіту”, “Про фахову передвищу освіту”, “Про вищу освіту”, “Про професійний розвиток працівників”, “Про зайнятість населення”. Зазначені нормативні акти містять окремі положення щодо регулювання різних аспектів цього сектору, однак, закріплені на законодавчому рівні механізми, більше ускладнюють ситуацію, ніж полегшують її регулювання. Це пов'язано з тим, що ці механізми часто певною мірою суперечать один одному або по-різному реалізують одні й ті самі положення.

У Законі “Про освіту” (стаття 18) зазначено, що “освіта дорослих є складовою освіти впродовж життя і спрямована на реалізацію права кожної повнолітньої особи на безперервне навчання з урахуванням її особистісних потреб, пріоритетів суспільного розвитку та потреб економіки” [9]. Складниками цієї системи є післядипломна освіта, професійне навчання працівників, курси перепідготовки та/або підвищення кваліфікації, безперервний професій-

ний розвиток, будь-які інші складники, що передбачені законодавством, запропоновані суб'єктом освітньої діяльності або самостійно визначені особою. Однак, як стверджує Л. Лук'янова, у зазначеній вище статті Закону наявні дещо суперечливі положення. Зокрема, курси підвищення кваліфікації та післядипломна освіта розглядаються як окремі складові освіти дорослих. Водночас зазначено, що післядипломна освіта включає у себе підвищення кваліфікації [5].

Одним із кроків для розв'язання питання освіти дорослих є підготовка законопроекту “Про освіту дорослих” (2022) [10], розробленого на виконання Угоди про асоціацію з ЄС (статті 433, 435), який визначає структуру освіти для дорослих, принципи її організації, права та обов'язки різних суб'єктів у цій сфері. У цьому документі складниками освіти дорослих визначено додаткову особистісно орієнтовану освіту і навчання; громадянську освіту; безперервний професійний розвиток, у тому числі післядипломну освіту; компенсаторну та формальну освіту.

Додаткова особистісно орієнтована освіта і навчання визначені як “складник освіти дорослих, спрямований на формування та розвиток компетентностей, якостей та цінностей особистості відповідно до її інтересів, потреб та спроможності, що забезпечується безперешкодним доступом до різноманітних освітніх послуг і ресурсів, здійснюється цілеспрямовано або спонтанно” [10]. Така освіта спрямована на задоволення потреб дорослих, заохочення їх до активного способу життя, підтримку психічних та соціальних здібностей. При цьому дорослі особи можуть самостійно обирати спрямованість навчання, терміни та форми освіти.

Законопроект визначає і правовий механізм взаємодії формальної та неформальної освіти дорослих із метою розширення їх доступу до формальної освіти та визначення правил доступу дорослих до формальної, неформальної та інформальної освіти. З цією метою до законодавчого поля України вперше було включено питання визнання результатів навчання, отриманих у рамках неформальної або інформальної освіти дорослих, для присвоєння повних або часткових освітніх кваліфікацій кваліфікаційними центрами і роботодавцями.

Громадянська освіта, відповідно законопроекту, виступає складником освіти дорослих та спрямована на “формування та розвиток громадянських компетентностей, що надають дорослій особі можливість реалізовувати права та свободи людини і громадянина, брати активну участь у суспільному житті, усвідомлювати персональну відповідальність за розвиток держави, територіальних громад, професійних та інших спільнот в усіх сферах життя” [10]. Провідними завданнями громадянської освіти є формування громадянської відповідальнос-

ті, розвиток критичного мислення та медіаграмотності, формування громадянської, національної і культурної ідентичності тощо.

Безперервний професійний розвиток, зокрема, післядипломна освіта, – “складник освіти дорослих, спрямований на постійне навчання дорослих осіб, удосконалення їх загальних (ключових) та професійних компетентностей на основі здобутого рівня освіти, на підтримку та/або підвищення ефективності їх професійної діяльності, що триває протягом усього періоду трудової діяльності” [10]. Завданнями цього напрямку виступають забезпечення професійного розвитку фахівців, підвищення їх конкурентоспроможності на ринку праці й адаптація до постійно змінюваних умов праці.

У законопроекті також розглядаються шляхи стимулювання роботодавців інвестувати у професійний розвиток працівників, а саме: податкові пільги для тих, хто надає робочі місця для навчання дорослих; податкові відрахування для витрат на навчання, понесених працівниками; надання короткострокових і довгострокових кредитів (на пільгових умовах) для організації професійного навчання працівників, грантів і субсидій на покриття витрат роботодавців, які беруть участь у програмах навчання на робочому місці, грантів і субсидій роботодавцям на навчання некваліфікованого дорослого населення.

Компенсаторна освіта представлена як “складник освіти дорослих, спрямований на здобуття особами, які не здобули повну загальну середню освіту, результатів навчання, передбачених державними стандартами повної загальної середньої освіти (початкової, базової середньої та профільної середньої освіти) на окремих або всіх її рівнях” [10].

Формаційну освіту визначено як “складник освіти дорослих, спрямований на здобуття професійної (професійно-технічної) освіти, освітньо-професійного ступеня фахової передвищої освіти, ступенів вищої освіти (молодшого бакалавра, бакалавра, магістра) особами, у яких перерва після здобуття попереднього рівня формальної освіти становила не менше п'яти років, або здобуття такої освіти за іншою професією, спеціальністю чи освітньою програмою (іншими професіями, спеціальностями, освітніми програмами)” [10].

При цьому для здобуття такої “другої освіти” за рахунок пільгового державного фінансування достатньо щонайменше семи років страхового стажу. Раніше “другу освіту” можна було отримати тільки на платній основі. Однак у вересні 2022 р. до закону “Про зайнятість населення” було внесено зміни, які дають змогу окремим категоріям громадян, зокрема особам, старшим за 45 років, ветеранам і демобілізованим військовослужбовцям (крім призовників), вимушеним переселенцям, інвалідам та осо-

бам, які постраждали від російської агресії, здобути другу професійну чи вищу освіту за певною спеціальністю за ваучери від держави (раніше ваучери були доступними лише для здобуття професійної освіти). При цьому особи цих категорій мали скласти загальний академічний іспит (аналогічний до зовнішнього незалежного оцінювання, розроблений Міністерством освіти і науки України), а ті, хто вступають на бакалаврат або в магістратуру, проходять тестування безпосередньо у закладі вищої освіти.

За даними Міністерства економіки України, у 2023 р. понад ваучери на навчання за кошти держави отримали 18 тисяч осіб, 2024 р. – 10 тисяч [3]. Станом на червень 2024 сума ваучера не може перевищувати 30 280 грн. Якщо вартість навчання дорожча, то різницю доплачує або роботодавець або людина самостійно.

Безумовною перевагою такої форми оплати за освіту є те, що ваучери можна використовувати для навчання загалом за 124 професіями та спеціальностями, включно з ІТ-технологіями, будівництвом, транспортом, освітою, охороною здоров'я, сільським господарством і соціальними послугами. При цьому освітня програма, заклад освіти в Україні та форма навчання (денна, заочна або дистанційна) обираються абітурієнтом самостійно. Навчання здійснюється закладами професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, уповноваженими на таку освітню діяльність.

У законопроекті “Про освіту дорослих” запропоновано запровадити “Особисте освітнє портфоліо”, що відображатиме всі освітні здобутки дорослих осіб, а також додатково регламентуватиме обов'язкове підвищення кваліфікації для лікарів і вчителів. Реєстрація такого портфоліо передбачається добровільною з вільним і необмеженим доступом до власного профілю.

Висновки. Отже, в складних соціально-економічних умовах, в яких перебуває Україна у період воєнного часу, модернізація нормативно-правової бази для системи освіти дорослих є важливим кроком для усунення критичної нестачі кваліфікованих працівників у різних сферах діяльності суспільства. Надання можливості дорослим людям отримувати якісне навчання впродовж життя для забезпечення їх професійного та особистісного розвитку, а також можливості перекваліфікації людей, які втратили робочі місця та постійний дохід, дасть їм змогу підвищити рівень і свого життя, і економічний рівень країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аніщенко О. Неформальна освіта дорослих в умовах російсько-української війни: стан, проблеми і перспективи розвитку. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2022. Т. 21, № 1. С. 18–34. DOI: [https://doi.org/10.35387/od.1\(21\).2022.18-34](https://doi.org/10.35387/od.1(21).2022.18-34).

2. Довгань Л. Система неформальної освіти дорослих у сільській місцевості. *Молодь і ринок*. 2019. № 3(170). DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2019.166285>.

3. Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні: опитування загального населення. 2024. 12 с. URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd1461/files/reports/GPS_IDP_R16_2024_UKR.pdf.

4. Комплексне дослідження: як війна змінила мене та країну. Підсумки року. *Соціологічна група "РЕЙТИНГ"*. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/kompleksne_dosl_dzhennya_yak_v_yna_zm_nila_mene_ta_kra_nu_p_dsum_ki_roku.html.

5. Лук'янова Л. Теоретико-методологічні проблеми розвитку освіти дорослих в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2022. № 1 (21). С. 9–17. URL: <http://www.adult-education-journal.com.ua/index.php/aej/article/view/199/163>.

6. Любарець В., Яковенко І. Перспективи управління розвитком освіти дорослих в умовах воєнного та післявоєнного стану України. *Higher Education of Ukraine*. 2022. № 3. С. 55–64. DOI: [https://doi.org/10.31392/npv-vou.2022.3\(86\).07](https://doi.org/10.31392/npv-vou.2022.3(86).07)

7. Освіта дорослих : короткий термінологічний словник / авт.-упор. Лук'янова Л., Аніщенко О. Київ; Ніжин : Видавець ІПП Лисенко М.М., 2014. 108 с.

8. П'ятнадцяте загальнонаціональне опитування. Україна під час війни. Зайнятість і доходи (23-24 липня 2022). *Соціологічна група "РЕЙТИНГ"*. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/pyatnadcat_obschenaci_opros_ukraina_vo_vremya_voyny_zanyatost_i_dohody_23-24_ilyulya_2022_goda.html.

9. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII: станом на 16 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

10. Про освіту дорослих: Проект Закону України № 7039 : станом на 10 лют. 2022 р. URL: <https://ips.liga.zakon.net/document/JI06948A?an=47>.

11. Фроленкова Н. Освіта дорослих: основні фактори та перспективи розвитку в Україні. *Освіта дорослих: світові тенденції, українські реалії та перспективи*: монографія / за заг. ред. акад. Н.Г. Нічкало, акад. І.Ф. Прокopenка. Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих імені І. Язюна НАПН України, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. Харків, 2020. С. 62–67.

REFERENCES

1. Anishchenko, O. (2022). Neformalna osvita doroslykh v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny: stan, problemy i perspektyvy rozvytku [Non-formal adult education in the conditions of Russian-Ukrainian war: state, problems and prospects of development]. *Adult education: theory, experience, perspectives*. Vol. 21, No. 1. pp. 18–34. DOI: [https://doi.org/10.35387/od.1\(21\).2022.18-34](https://doi.org/10.35387/od.1(21).2022.18-34) [in Ukrainian].

2. Dovhan, L. (2019). Systema neformalnoi osvity doroslykh u silskii mistsevesti [The system of non-formal education of adults in rural areas]. *Youth & market*. Monthly scientific and pedagogical journal. Drohobych, No. 3(170). DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2019.166285>. [in Ukrainian].

3. Zvit pro vnutrishnie peremishchennia naselennia v Ukraini: opytuvannia zahalnoho naselennia [Report on Internal Displacement in Ukraine: Survey of the General Population]. (2024) 12 p. Available at: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd1461/files/reports/GPS_IDP_R16_2024_UKR.pdf. [in Ukrainian].

4. Kompleksne doslidzhennia: yak viina zminyly mene ta krainu. Pidsumky roku [Comprehensive Study: How the War Changed Me and the Country. Results of the year]. *Sociological group "RATING"*. Available at: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/kompleksne_dosl_dzhennya_yak_v_yna_zm_nila_mene_ta_kra_nu_p_dsumki_roku.html. [in Ukrainian].

5. Lukianova, L. (2022) Teoretyko-metodolohichni problemy rozvytku osvity doroslykh v umovakh hlobalizatsiinykh ta intehratsiinykh protsesiv [Theoretical and methodological problems of the development of adult education in the conditions of globalization and integration processes]. No. 1 (21). pp. 9–17. Available at: <http://www.adult-education-journal.com.ua/index.php/aej/article/view/199/163>. [in Ukrainian].

6. Liubarets, V. & Yakovenko, I. (2022). Perspektyvy upravlinnia rozvytkom osvity doroslykh v umovakh voiennoho ta pisliavoiennoho stanu Ukrainy [Prospects for managing the development of adult education in the conditions of the wartime and postwar state of Ukraine]. *Higher Education of Ukraine*. No. 3. pp. 55–64. DOI: [https://doi.org/10.31392/npv-vou.2022.3\(86\).07](https://doi.org/10.31392/npv-vou.2022.3(86).07) [in Ukrainian].

7. Osvita doroslykh: korotkyi terminolohichnyi slovnyk [Adult education: a short glossary]. (2014). Authors-compilers Lukianova, L., Anishchenko, O. Kyiv; Nizhin, 108 p. [in Ukrainian].

8. Piatnadtsiate zahalnonatsionalne opytuvannia. Ukraina pid chas viiny. Zainiatist i dokhody (23–24 lypnia 2022) [Fifteenth national survey. Ukraine during the war. Employment and income (July 23–24, 2022)]. *Sociological group "RATING"*. Available at: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/pyatnadcat_obschenaci_opros_ukraina_vo_vremya_voyny_zanyatost_i_dohody_23-24_ilyulya_2022_goda.html. [in Ukrainian].

9. Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 r. № 2145-VIII: stanom na 16 serp. 2024 r. [On education: Law of Ukraine dated September 5, 2017 No. 2145-VIII: as of August 16 2024]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].

10. Pro osvitu doroslykh: Proiekt Zakonu Ukrainy № 7039: stanom na 10 liut. 2022 r. [On adult education: Draft Law of Ukraine No. 7039: as of February 10. 2022]. Available at: <https://ips.ligazakon.net/document/JI06948A?an=47>. [in Ukrainian].

11. Frolenkova, N. (2020). Osvita doroslykh: osnovni faktory ta perspektyvy rozvytku v Ukraini [Adult education: main factors and prospects for development in Ukraine]. *Adult education: world trends, Ukrainian realities and prospects: monograph* / In general ed. By acad. N. Nichkalo, acad. I. Prokopenko Institute of Pedagogical Education and Adult Education named after I. Zyazyun National Academy of Sciences of Ukraine, Kharkiv National Pedagogical University named after H.S. Skovorody. Kharkiv, pp. 62–67. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 20.08.2024

